

3. ФІНАНСИ І ГРОШОВИЙ ОБІГ

УДК 336.74:004.738.5(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2018-4-40-16>

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ В ПЛАТІЖНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Батракова Т.І., к.е.н., ст. викладач, Глушенко Ю.М.

*Запорізький національний університет,
Україна, 69000, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
zokar1998@gmail.com*

В наш час розвиток технологій призвів до інновацій в платіжній системі та сприяв появі електронних грошей. Досліджено переваги і недоліки функціонування електронних грошей в платіжній системі України. Опрацьовано дослідження та публікації іноземних і вітчизняних авторів, в яких розглядається впровадження та використання електронних грошей у платіжну систему. З праць дослідження було виділено основні підходи до визначення сутності поняття «електронні гроші». Електронні гроші – одиниця вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймається як платіжний засіб іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Перераховано банки, що підключені до центрального маршрутизатора, який був створений Національним банком України. Зазначено переваги приєднання банків до платіжної системи ПРОСТІР. На основі проведеного дослідження стверджено, що для функціонування безготівкових платежів необхідна чітка регламентація нормативно-правовими актами. Запропоновано заходи, що будуть сприяти безперервному розвитку безготівкового обігу в нашій країні: комплекс заходів НБУ, політика банків щодо підвищення привабливості безготівкових розрахунків, політика держави, спрямована на зростання попиту на безготівкові розрахунки. Розглянуто, структуру безготівкових операцій з платіжними картками і перераховано переваги використання безготівкових операцій. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні сучасних технологій та інструментів безготівкового обігу в нашій країні.

Ключові слова: електронні гроші, електронні розрахунки, платіжна система України, платіжна система ПРОСТІР, Cashless economy.

ELECTRONIC MONEY IN THE PAYMENT SYSTEM OF UKRAINE

Batrakov T.I., Candidate of Economic Sciences, senior lecturer, Glushenko Yu.N.

*Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69000, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

In our time, the development of technologies has led to innovation in the payment system and contributed to the emergence of electronic money. The advantages and disadvantages of functioning of electronic money in the payment system of Ukraine are explored. The researches and publications of foreign and domestic authors, which consider the introduction and use of electronic money in the payment system, are examined. From the research papers were highlighted the main approaches to the definition of the essence of the concept of "electronic money". Electronic money - a unit of value stored on an electronic device is accepted as a means of payment by persons other than the person who issues them and is the monetary obligation of that person, executed in cash or in non-cash form. Trans-Baro banks connected to the central router, which was created by the National Bank of Ukraine. The advantages of joining banks to the SPACE payment system are noted. On the basis of the research, it was stated that for the functioning of cashless payments a clear regulation of regulatory acts is required. Proposed measures that will promote the continuous development of cashless circulation in our country: the complex of NBU measures, the policy of banks to increase the attractiveness of cashless settlements, state policy, aimed at increasing demand for cashless settlements (159). The structure of non-cash transactions with payment cards is considered, and advantages of using cashless transactions are listed. The prospect of further research is to study the modern technologies and tools of cashless circulation in our country.

Key words: electronic money, electronic payments, payment system of Ukraine, payment system SPACE, Cashless economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В наш час з розвитком Інтернету та зростанням технологічних інновацій в платіжній сфері сприяли появі електронних платежів, електронних платіжних систем та електронних грошей. Не зважаючи на низку переваг, що мають електронні гроші (високий рівень портативності;

простота та низька вартість емісії; надійність системи безпеки й контролю; зручність проведення розрахунків і відсутність необхідності перерахунку) існують недоліки, що стримують їх розвиток і поширення в нашій країні. Перешкодами на шляху розвитку електронних грошей в платіжній системі України можна вважати відсутність дієвої державної політики у цій сфері та недостатню ефективність організаційно-правових заходів, що вживалися державою. Через велику кількість платіжних систем в Інтернет мережі («Яндекс.Деньги», «WebMoney Transfer», «Інтернет.Гроші», «PayPal», «GlobalMoney»), які пропонують свої послуги, звичайні громадяни не розуміють яким саме системам треба віддати перевагу і чим керуватися при їх виборі. Це демонструє недостатнє інформування суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, що пов'язані з проблемами функціонування електронних грошей висвітлені в наукових роботах таких закордонних вчених, як А. Генкін з його підручником «ПЛАНЕТА WEB-ГРОШЕЙ В ХХІ ВІЦІ» [1], Д. Кочергін з працею «Електронні гроші» [2] та Ф. Шостак, який надав визначення поняттю «електронні гроші» [3]. Що стосується вітчизняних вчених, аналітиків та експертів, які займалися актуальними питаннями значення і розвитку електронних грошей саме в Україні, то можемо виділити Н. Дмитрика, В.Кравець, А. Лебедеву, С. Маслову, О. Махаєву, А. Мороз, М. Савлука, та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні процесу використання електронних грошей в платіжній системі України, їх розвиток і стан на сьогоднішній день. Аналіз реформ НБУ у сфері національної платіжної системи. Ознайомлення і осмислення важливості для України проекту НБУ Cashless economy.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Немає ніяких сумнівів, що ХХІ століття – це століття електронних грошей, які повністю відповідають паперовим грошам. З появою сучасних комп'ютерних мереж, значно поширився обіг електронних грошей. Вперше, де використалися ці технології – переведення рахунків і бухгалтерського обліку. Взаємодія банків, яка раніше відбувалася шляхом фізичного перевезення коштів, від тепер стала проходити в електронному форматі, що значно заощаджує час.

На сьогоднішній день існує чимало варіантів щодо визначення поняття «електронні гроші». Деякі з них наведені нижче (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до визначення сутності поняття антикризове управління

№	Автори	Визначення
1.	Френк Шостак [3]	Електронні гроші – це спосіб зберігання інформації про бухгалтерські проводки. Вони не можуть мати власної купівельної спроможності і самі собою не можуть бути грошима.
2.	Р. Калакота і А. Уїнстон [4]	«Електронні гроші» – це нова концепція платіжних систем online, яке поєднує зручність комп'ютера з безпекою і конфіденційністю (privacy), які дають паперові гроші. Електронні гроші замінюють готівку як засіб платежу споживчих електронних платежів.
3.	Білоруське банківське законодавство [5]	Під електронними грошима розуміють одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді на програмно-технічному пристрої, які приймаються як засіб платежу при здійсненні розрахунків і які виражають суму зобов'язань емітента перед держателем щодо погашення електронних грошей
4.	Банк міжнародних розрахунків [6]	Електронні гроші – вартість, яка зберігається або наперед оплачений продукт, в якому записано про наявність грошових засобів або вартість, що записана на електронному пристрої, який знаходиться у володінні споживача.
5.	Закону України №2346-III від 05.04.2001 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [7]	Електронні гроші – одиниця вартості, яка зберігається на електронному пристрої, приймається як платіжний засіб іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Складено на основі джерела: [3; 4; 5; 6; 7]

Зараз в Україні функціонують дві платіжні системи, платіжною організацією та розрахунковим банком яких є Національний банк України:

- система електронних платежів (СЕП);
- Національна платіжна система (НПС) «Український платіжний ПРОСТІР» [8].

За даними НБУ станом на 1 серпня 2017 року в Україні функціонують 89 банків, що є членами платіжних систем (83,3% від загальної кількості банків в Україні), 50 264 тис. осіб є держателями платіжних карток, в обігу функціонують 69 939 тис. платіжних карток, термін дії яких не закінчився, працюють 38 942 банкомати і 195 979 терміналів, з яких торговельних терміналів 192 331, а банківських – 28 891 [6]. Крім цього, можемо виділити, що за останнє десятиліття обсяг операцій з використанням платіжних карток збільшився в 78 разів.

Загальна кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за перше півріччя 2017 року становила 1,43 млрд. шт., а їх обсяг – понад 908 млрд. грн. Порівняно з першим півріччям 2016 року ці цифри зросли на 23% та 28% відповідно [9].

Крім того, у першому півріччі 2017 року СЕП було оброблено 155 835 тис. початкових платежів на суму 9 916 млрд. грн., зокрема у файловому режимі – 155 377 тис. Початкових платежів на суму 6 466 млрд. грн.; у режимі реального часу – 458 тис. початкових платежів на суму 3 450 млрд. грн. Більшість початкових платежів надіслана до СЕП банками України та їх філіями, а саме 145 817 тис. початкових платежів (94% від їх загальної кількості) [9].

Таке збільшення на ринку платіжних карток є результатом реформ НБУ у сфері національної платіжної системи. Регулятор національної системи масових електронних платежів з 2016 року змінив назву з Національна система масових електронних платежів на нову – «ПРОСТІР».

Так, Національним банком України було створено центральний маршрутизатор, розрахунково-кліринговий центр, здатний забезпечити маршрутизацію та проведення розрахунків з використанням платіжних карток з магнітною смугою та EMV-чипом.

На сьогодні банки-учасники системи розпочали роботу в ПРОСТІР за напрямками, які відображені у таблиці 2.

Таблиця 2 – Напрями роботи банків у системі прстїр

Банки, що підключені до маршрутизатора	Обслуговують картки ПРОСТІР				Можливість емісії карток	
	з магнітною смугою		з чипом та магнітною смугою		з магнітною смугою	з чипом та магнітною смугою
	АТМ	POS	АТМ	POS		
ПАТ «Державний ощадний банк України»	+	+	+	+	+	+
АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»	+	+	+	+	+	
ПАТ АБ «Укргазбанк»	+	+	+	+	+	
ПАТ «СБЕРБАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ АБ «Південний»	+	+	+	+	+	
ПАТ «СКАЙ БАНК»	+				+	
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	+		+		+	
Полікомбанк	+	+			+	
ПАТ «Банк Восток»	+	+	+	+	+	
ПАТ КБ «Глобус»	+	+	+	+	+	
ПАТ КБ «ПРАВЕКС-БАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ «БАНК СІЧ»	+	+	+	+	+	
ПАТ «АЛЬПАРІ БАНК»					+	
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ КБ «Центр»					+	
АТ «ОПТ БАНК»	+		+		+	

Продовження таблиці 2

ПАТ «Гаскомбанк»	+	+	+	+		
ПАТ «РВС БАНК»					+	+
ПАТ «ЮНЕКС БАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ «БАНК АЛЬЯНС»					+	
ПАТ «ВЕРНУМ БАНК»					+	
ПАТ «ДІВІ БАНК»	+	+	+	+	+	
ПАТ «МЕГАБАНК»					+	
ПАТ «ПУМБ»	+		+			
ПАТ «АБ «РАДАБАНК»	+		+			

Складено на основі джерела: [9]

Перевага приєднання банку до платіжної системи ПРОСТІР і впровадження її карток полягає у можливості мінімізувати свої витрати шляхом:

- зменшення емісійних витрат на випуск карток;
- відсутність необхідності впровадження інновацій в термінальну мережу;
- зменшення кількості послуг, що тарифікуються порівняно з міжнародними платіжними системами. Така прозора тарифна політика надає можливість швидко розрахувати вартість будь-якої банківської послуги.

В щоквартальному інформаційному Дайджесті ПРОСТІР за 4-й квартал була надана інформація стосовно роботи Національного банку над розвитком в Україні проекту Cashless есопому.

Функціонування безготівкових платежів в Україні регламентуються такими нормативно-правовими актами, як Закон України «Про банки та банківську діяльність» №2121-14 від 01.04.2018, Цивільний Кодекс України, Постанова НБУ № 22 «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 21 січня 2004 року.

Серед усіх наявних платіжних інструментів, до яких належать, розрахункові чеки, платіжні доручення, платіжні вимоги, меморіальні ордени, векселі, найбільшу популярність мають банківські платіжні карти. Загальні вимоги до їхньої емісії та порядок здійснення операцій з ними регламентується Положенням НБУ «Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням» від 05.11.2014 № 705 [10].

Незважаючи на усі складнощі економічного положення України, пластикові картки безперервно продовжують зберігати позитивну тенденцію розвитку (рис 1).

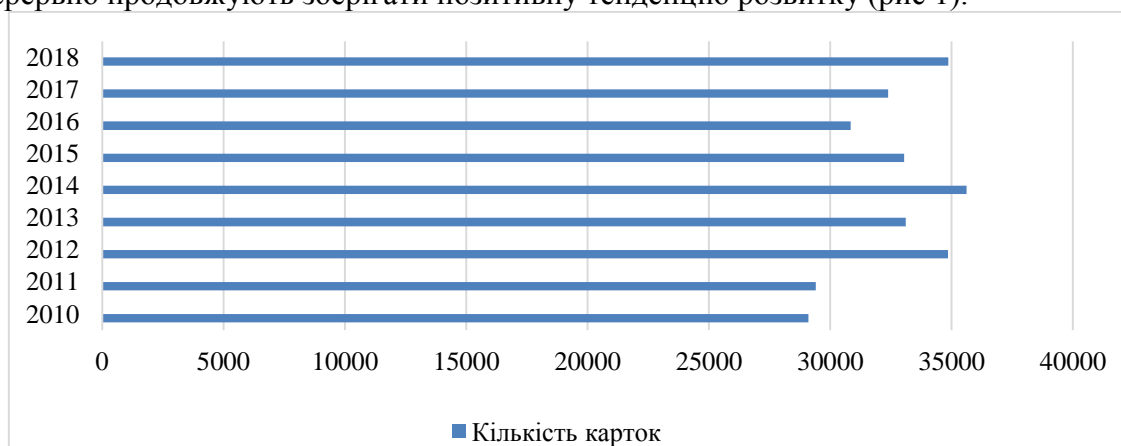

Рис. 1. Кількість платіжних карток, випущених українськими банками

Складено на основі джерела: [11]

Так, дивлячись на статистичні дані щодо кількості банківських карток, які емітовані українськими банками за 2010-2018 рр, можемо сказати, що найбільша кількість карток була

випущена у 2014 році – 35 622 штук. Якщо порівнювати 2018 р. з 2017 р., то бачимо, що приріст складає 2 469 карток (7,62%).

Зі збільшенням в обігу банківських карток відповідно збільшилася і кількість операцій, за якими можна розрахуватися, використовуючи ці картки. Серед основних безготівкових операцій, що використовуються в Україні можна виділити наступні:

- 1) перекази з картки на картку;
- 2) операції у мережі Інтернет;
- 3) розрахунки в торгівельній мережі;
- 4) операції у пристроях самообслуговування.

При цьому операції у пристроях самообслуговування займають найменшу частину з усіх безготівкових розрахунків, а операції в мережі Інтернет – найбільшу (рис. 2).

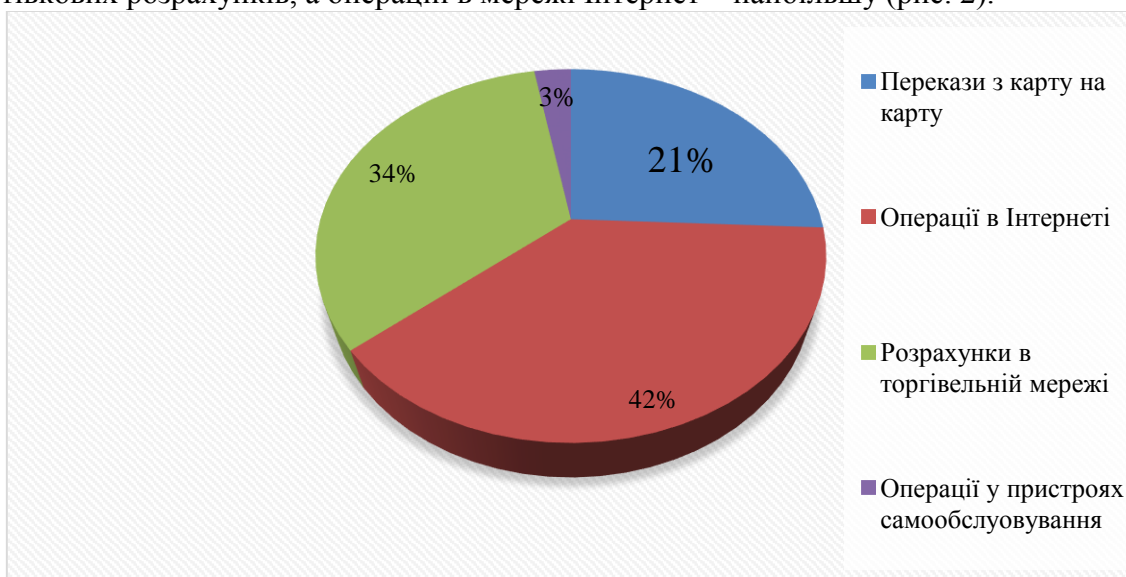

Рис. 2. Структура безготівкових операцій з платіжними картками

Складено на основі джерела: [12]

Перевагами використання безготівкових операцій є:

- мінімізація витрат на обслуговування грошового обігу;
- збільшення податкових надходжень в державний бюджет за рахунок прозорого ведення бізнесу;
- мобільність і зручність використання у повсякденному житті.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що електронні гроші з кожним роком збільшують свою вагу в платіжній системі України. Щоб сприяти розвитку безготівкового обігу в нашій країні необхідно подалати низку причин, які стримують його, а саме:

- наявність значної кількості банкоматів та платіжних терміналів але недостатньо розвинута мережа POS-терміналів;
- завищенні ліміти на розрахунки готівкою;
- низький рівень фінансової грамотності та культури населення.

Разом з цим, треба вжити заходи щодо активізації безготівкових розрахунків. До таких можемо віднести:

- політика держави, спрямована на зростання попиту на безготівкові розрахунки;
- комплекс заходів НБУ щодо підтримки розвитку безготівкових розрахунків;
- політика банків щодо підвищення привабливості безготівкових розрахунків.

Прикладом діяльності Національного банку України (НБУ), що спрямована на зниження попиту на готівкову валюту і збільшення безготівкових розрахунків, може слугувати запуск проекту Cashless economy.

Тож, подальші дослідження мають вестись у напрямку вивчення сучасних технологій та інструментів безготівкового обігу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генкин А. С. Планета Веб-грошей в XXI столітті: навч. посіб. Москва: КНОРУС, 2008. 576 с.
2. Кочергін Д. А. Електронні гроші: підручник. Москва: Маркет ДС, 2011.
3. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: наук.-аналіт. матеріали. / за ред. Сенищ П. М., Кравець В. М. Київ: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. 145 с.
4. Калакота Р., Уїнстон А. Межі електронної комерції. Reading, Minn., 2010. С. 306-307.
5. Правила здійснення операцій з електронними грошима, затверджені постановою Правління Національного банку Республіки Білорусь від 26.11.2003 № 201 (в редакції постанови Правління Національного банку Республіки Білорусь 16.02.2007 № 52).
6. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: наук.-аналіт. матеріали. / за ред. Сенищ П. М., Кравець В. М. Київ: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 145 с.
7. Положення про електронні гроші в Україні // Постанова Правління НБУ. 2010. № 480. 56 с.
8. Платіжна система України URL: <http://www.bank.gov.ua>.
9. Національна платіжна система «Український платіжний простір» URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75431
10. «Про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням»: положенням НБУ від 05.11.2014 № 705. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>.
11. Ринок платіжних карток в Україні URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
12. Розвиток безготівкової економіки в Україні. URL: http://management.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/12/Cashless_economy_05.12.2017.pdf

УДК 33.336.01

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2018-4-40-17>

ОСНОВИ ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Василевська Г. В., канд. екон. наук, доцент

*Тернопільський національний економічний університет
Україна, 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11*

h.vasylevska@tneu.edu.ua

Сучасні дослідження фіскального простору держави є логічним осмисленням та продовженням фінансової науки. Їх значення полягає у формуванні певних догм та істин, на яких мають базуватися всі форми фінансово-економічних відносин, здійснюватися практична діяльність. Тому формування фіскальної теорії у різні часи та епохи було та залишається в центрі наукового пізнання й полемічного дискурсу науковців. Для сучасної фінансової науки актуальними є питання теорії формування оптимального фіскального простору держави, засад її функціонування як важливої складової побудови якісної соціально-економічної системи та підвищення рівня суспільного добробуту в країні. Разом із тим сьогодні недостатньою мірою вивчено проблеми оптимальності функціонування фіскального простору держави, позаяк зазначена теорія позбавлена основ формування та